

כג ואתחנן אל־יהוה בעת ההוא לאמר: כד אֶדְנִי יְהוָה אַתָּה הַחַלּוֹת לְהִרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ

כג וצִלִּיתִי קִדְמָי בְּעֶדְנָא הִיא לְמִימְרָ: כד יִי אֱלֹהִים אַתָּ שְׂרִיתָא לְאַחְזָאָה יִת עַבְדְּךָ יִת רְבוּתְךָ וְיִת יִדְךָ תִּפְקֶפְתָּא דִּי אַתָּ

[כג] נכנס לו: לג, מניחם בשלם עמלק פ"ב סיפרי הנהלתן פק"ה, פתח פקל"ד פקל"ח, דבר פ"ב פ"א י, מנחום בשלם כח, ראה מ, זכר ח"ג רטו, רס, [כד] נכנסו לג: ע"ז: ג, נמדבר פכ"א טו, דבר פ"ב ז, ש"ט פ"ח פ"ו פקמ"ט, זכר ח"א קכב, ח"ב יג, קטו, ח"ג קעז, רס: .

שפתי חכמים

א דאם לא כן היה לו לכתוב ואחפלו: ב רצונו לתרץ מהיכן ידע משה לבקש מהקב"ה בקשה אף במתנת חנם ולא כשכיל מעשים טובים, ועל זה פירש וחנתי וגו': ג דלמענם ראשון קשה למה לא כתיב ואתחנן לכן קאמר דבר אחר כו', ולמענם אחרון קשה למה לא אמר ויחיל כדלעיל (שמות לב יא): ד ואלו הן, שרעה, צעקה, נאקה, רנה, פצור, קריאה, נפול, פלול, פגיעה, תחנה: ה דקשה לרש"י דהא לעיל מינה (ויכוס ג כא) כתיב ואת יהושע צייתי בעת ההיא וגו' שפירושו בעת כיבוש סיחון ועוג, ועלה קאי ואתחנן ונלמה אצטרך קרא למכתב הכא בעת ההיא. ומתוך לאחר כו' דמיתו שהותר קצת הנדר, לכך עלתה על דעתי להתפלל [עכשיו] כדו שאכנס לארץ כו' נולא בעת הגזירה. ולזה אצטרך לכתוב ההיא" הודיעי הסבה שהתפלל עכשיו. (ר"א מורח"י): ו ואל"ת וכיון שהותר הנדר, תפלה זו למה. וי"ל דהכי קאמר משה, קודם כיבוש ארץ סיחון ועוג לא עלתה על דעתי להתפלל כיון שהיה גזר דין עם שבועה לא יועיל שום תפלה, אבל לאחר הכבוש והנחיל לבני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה, אמרתי שמא הותר הנדר, דנדר שהותר מקצתו הותר כולו, ואם כן היו גזר דין בלא שבועה, להכי מהני תפילה. [ועיין בגור אריה, ביתר ביאור]: ז כתב הרא"ם צ"ע דבספרי חשיב תמשה מקומות ור' אלעזר ב"ע אומר בארבעה מקומות בקש משה וכו', והביא כולם, אם כן דברי רש"י דלא כמאן, ונראה לי הא דכתב רש"י הכא זה אתה משלשה מקומות כו' רוצה לומר שהתפלל משה עליהם ובקש מהקב"ה שימלא שאלותיו ושיוודענו אם יעשה שאלתו ובקשתו, כמו גבי מרים (במדבר יב ג) שבקש שירפא אותה מצורתה, וכן גבי יפקוד ה' אלהי הרוחות (שם כו טו) שבקש שירשו בניו אתריו גדולתו וכמו שפירש רש"י שם, והכא התפלל שיעבור הירדן. אבל השנים האחרים שמביא שמה דהיינו האחד (שמות ו יב) וידבר משה לפני ה' לאמר, הודיענו אם אתה גואלם וכו', וכן (שם יז ד) ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה וגו', שאמר משה הודיענו אם נופל אני בידם כו', אותן שני דברים אינן אלא הודעה בעלמא ולא בקשה ותפלה שימלא את שאלתו. וכן הוא בדברי רש"י אם תדקדק בלשונו הכא: ח רצונו לתרץ דהא שם של ארבע אותיות מדת רחמים הוא, ואדני הוא מדת הדין, ומפרש רחום בדין כלומר רחום בדיונו ולא במדת הדין הקשה. אי נמי רצונו לפרש למה נקוד שם של ארבע אותיות הכתוב כאן בנקודות שם אלהים דהיינו חטף טגויל וחול"ם וחיריק ולא נקוד כשאר שם של ארבע, ולכן נקט רש"י בלשון הקרא אדני אלהים, אף על פי שכתיב יהוה כלומר שם של ארבע, אבל לפי קריאת נקודתו דומה כאלו כתיב אלהים, ומפרש ולכן נקוד יהוה בנקודות אלהים שהוא מדת הדין אף על פי שיהוה מדת הרחמים, לומר לך רחום בדין, והשם הראשון של אדני דכתיב בקרא לא כיון משה בו כלום רק פירושו רבוני והוא התחלת דבור. ולפי לשון ראשון נראה לי מה שנקט רש"י אלהים, לפי הקריאה של שם של ארבע נקט. ואף על גב דלעיל בפרשת לך לך (בראשית טו ב) כתיב נמי ה' אלהים מה חתן לי ולא מפרש רש"י כלום, י"ל דלעיל הכי קאמר הן מצד הדין הן מצד, הרחמים אני מבקש שתתן לי בנים מאחר שאמרת לי (שם יב א ב) לך לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול, אבל הכא קשה למה לו להזכיר שם של אדנות שהוא מדת הדין: ט דאם לא כן אתה הראת

רש"י

(כג) ואתחנן. אין תנן בכל מקום, אלא לשון מתנת חנם א. אף על פי שיש [להס'] לזדקקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם (ספרי כג), לפי שאמר לו וחנתי את אשר אהבתי (שמות לג יט) אמר לו בלשון ואתחנן (מנחום ג). [דבר אחר ג] זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה ד, כדאיתא בספרי (שם): בעת ההוא. לאחר שכבשתי ה' ארץ סיחון ועוג, דמיתו, שמא הותר והנדר (עיין ספרי שם): ז לאמר. זה אחד משלשה מקומות, שאמר משה לפני המקום, איני מניחך עד שמודיעני אם תעשה שאלתי, אם לאו (שם): ח ה' אלהים. רחום ח צדון (עיין ספרי כד): אתה החללות להראות את עבדך. פתח להיות עומד ומתפלל אף על פי שגזרה גזרה, אמר לו ממך למדתי, שאמרת לי ועתה הינחה לי (שמות לג י), וכי תופס הייתי בך, אלא לפתוח פתח, שכי היה תלוי להתפלל עליהם, כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו (ספרי כד):

מוסף רש"י

[כג] ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר. ר' אלעזר בן עזריה אומר נארכע מקומות ציקש משה מלפני הקב"ה להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לא, כיונא צו ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר, השיבו רב לך (נמדבר יב יג):

אבן עזרא

כג ואתחנן. הטעם, וכבר התחננתי. כי כאשר הזכיר יהושע ואמר צייתי, בעבור כי איני עובר עמכם. כי התחננתי לשם לעבור עמכם בעבור כי לגדולת השם אין חקר, והודיעם

אבי עזר

א [כג] ואתחנן, הטעם וכבר התחננתי. דברי הרז קרויים אל הפסע, שמינת ואתחנן הוא עמיד הנהפך לעבר, ודלא כדברי המכלול כי יעמוד נגדו "בעת ההיא". ופירושו וטעמו שמתחנן אל ה' קודם שאמר ואת יהושע צייתי. וטעם שביקש נשה לעבור אל ארץ הטובה, לא לאכול מפריה ולשבע מטובה, רק אודות אמונת אומן אשר תמנה בכל יום ויום נלאותו מעשה ה'

יונתן בן עוזיאל

סה

ג ואתחנן ובעית רחמין מן קדם יי בעידנא ההוא למימר: כד בבעו ברחמין מן קדמך יי להים אנת שריתא לאחזאה ית עבדך ית רבותך ית גבורת ידך תקיפתא דאת הוא אלהא לא אית פר מנף א דשכינתך שריתא בשמיא מלעילא ושלית בארעא (לא) דייעבד פעובדך

ירוש יונתן א ואלא אית בר מינד. פירוש שאין זולתך, והוא עיקר המיוחד לכל בעלי דת אמת. ויש גורסים כדמינך בדלית, ומפרשים רוצה לומר כדמינך, פירוש שאין יכול להמשיל לך מאומה כי אין לו ברוך הוא משל או דמיון:

תרגום ירושלמי

ג וְצִלִּית וּבְעִית רַחְמִין מִן קִדְמִי יי אִמֵּר מִשָּׁה בְּשִׁקְתָּא הֵיכָא לְמִימֵר: כד בבעו ברחמין מן קדמך יי אלהים את שרית:

בעל הטורים

ג ואתחנן. לעיל (פסוק כב) כתיב לא תיראום, חזקתי את שראל אולי ירחם עלי: ואתחנן. בגימטריא שירה. שאמר פניו שירה כדי שישמע תפלתו (ספרי). סמך ה' אלהיכם (שם) ואתחנן, לומר שרית ה' לנגדי תמיד (תהלים טו ז) (פניהדין כב): ד החלות. ב' במסורה. אתה החלות. אשר החלות לנפול פניו (אסתר ו יג). אתה החלות להראות כמה שכבשת לפני יחון ועוג וזהו החלות לנפול לפניו כמה שהחלות לנפול חנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות (משלי יח כג) רמוז משה כ"ב ד). ומתחיל הפסוק בת' ומסיים בת', לפי שלא זכה יכנס בארץ שהיא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה (מגילה ג). ין שני רישוין של ידבר ועשיר שבין אותיות של משה עולה. שהתפלל ליכנס לארץ שהיא ת' פרסה: להראות. תג

רשב"ם

ג ואתחנן. בילמדנו פרשת שלח לך, ואל תשאל לו נשעת נדורו יין ממשה, כשאתר לשראל שמעו נא המורים (במדבר כ י) נשעת קצ"ה שלא יכנס לארץ שנאמר (שם ס"ג י) לכן לא תביאו וגו', אמר זה שעת כעס ושעת שבעה היא, איני מדבר עכשיו, המתין שנה יחר כך המחיל להמתין לפניו שנאמר ואתחנן אל ה', אמר הקב"ה

רמב"ן

ג) ואתחנן. כאשר הזכיר כבוש ארץ סיוחן ועוג ואמר (לעיל פסוק כא) ואת יהושע צויתי בעת ההיא, וכיר כי אני לא אעבור שם, כי התחננתי אל השם הנכבד לא שמע אלי, וצוה אותי לחזק את יהושע כי הוא יעבור: ועם בעת ההיא. רמז לעת הגזרה שהזכיר (לעיל א לו) גם בי התאנף ה', ולא נזכרה שם התחנה ביום מעשה. והנכון כי "בעת ההיא", בעת הנזכרת שכבשתי חון ועוג והתחלתי להלחם בעממין שניתנו לישראל ולקיתי הארץ לשני השבטים, והיה זה כאשר נאמר לו (במדבר יב) עלה אל הר העברים הזה, כי אז בקש רחמים על יבר והתחנן התחנה הזאת. וכאשר לא שמע השם בקולו, יר והתפלל יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על נדה, כמו שנזכר שם (פסוק טז). וזהו רצו את יהושע (להלן וק חח). אבל הזכיר שם התפלה אשר נענה עליה, וכאן כיר זה להודיע כי הארץ היתה חביבה עליו מאד ולא זכה אליה בעבורם, וכל זה מתוכחותיו:

ד) ה' אלהים. רחום בדין, לשון רש"י. ולא השגיח הרב כי השם הראשון הוא כתוב באל"ף דל"ת שני הוא כתוב ביו"ד ה"א, שבו אמרו כל מקום שנאמר זו מדת רחמים, אלהים זו מדת הדין. אבל השמות

פירוש הרא"ש

ג [יא] הנה ערשו ערש ברזל. מבצר חזק, כדכתיב תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה. ערש לשון מבצר, כדכתיב ובדמשק ערש (עמוס ג יב). ושנו רבותינו (נדה כד:) אבא שאול קובר מתים היה, ואמר, פעם אחת רצתי אחר צבי ונכנס לתוך קולית של מת ורצתי אחריו ג' פרסאות צבי לא הגעתי וקולית לא כלתה, ושאלתי של מי הוא, ואמרו לי [של] עוג מלך הבשן היתה. וכשכבש אדריינוס קיסר ארץ ישראל היה מתגאה לומר כבשתי אומה כזו, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי אל תתגאה, אלמלא היו עוונותינו לא כבשתנו, בוא ואראך שאני אומר אמת, נטלו רבן יוחנן והכניסו תוך מערה אחת והראה לו האמוריים והיתה שם קולית אחת ואמר לו זו היא קוליתו של סיחון, ואמר לו כשהיה לנו זכות נפלו בידינו אבל עכשיו שלטת עלינו. אמרו רבותינו

חסלת פרשת דברים

פירוש החזקוני

מטה ובדמשק ערש (עמוס ג יב), ובלשון תלמוד מערבא לה ככל מחוזא ערסייתא (עירובין כו.), כלומר מבצר מוקף חומה חזקה ככרזל:
תשע אמות ארכה. גבהה של חומה סביב המבצר, וארבע אמות רחבה של חומה:
באמת איש. באמת כל אדם שאינו תינוק:
(יב) ואת הארץ הזאת ירשנו. מקרא קצר, והכי קאמר, ואת הארץ הזאת אשר ירשנו וגו'. ועריו נתתי לראובני וגו' עד נשיכם וטפכם וגו' (להלן פסוק יט), מפורש בפרשת מטות (במדבר לז לג):
(יח) ואצו אתכם. עם בני ראובן ובני גד מדבר, לפי שהיו בכלל ישראל אמר אתכם ולא אמר אותם:
(כא) ואת יהושע צויתי וגו'. היינו דכתיב בפרשה פנחס ויסמוך ידיו עליו ויצוהו (במדבר כז כג):

הרי ביבמות בפרק הערל (עו.) משמע בהדיא שבקשו לפסול את דוד שבא מרות המואביה על דבר אשר לא קדמו, לפיכך יש מפרשים אוכל בכסף תשכירני וגו' עד אעברה ברגלי, הם דברי שליחות ולא יותר, והדברים שבפרשת חוקת (במדבר כ כא) מוכיחים, אבל מכאן ואילך הם דברי משה שהיה מזכיר לישראל דברים שהיו כבר, וצריך לסרס המקראות, ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירונו בו, כאשר עשו לי בני עשו והמואבים שלא נתנו לנו לעבור, דוגמא שפירש רש"י בפרשת וירא גבי ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך (בראשית יח ג):
(לז) רק אל ארץ בני עמון. שהיא עכשיו בידם:
ג (א) ונפן ונעל. מדרום לצפון:
דרך הבשן. שבין הירדן וארץ בני עמון, שכל ההולך מדרום לצפון עולה הוא:
(יא) הנה ערשו ערש ברזל. לשון כרך ומבצר, כמו בפאת

חסלת פרשת דברים

פרשת ואתחנן

דעת זקנים מבעלי התוספות

ג (כג) ואתחנן אל ה'. שצעה שמות נקראו לתפלה. ואלו הן. תפלה, תחינה, זעקה, ועקה, נפילה, פגיעה, רנה, ונכולן לא התפלל משה אלא בתחינה. ולמה, לפי שצעה שאמר משה לפני הקב"ה הודיעני נא את דרכיך (שמות לג יג) צאיו מדה אמה מנהיג עולמן, ואמר לו הקב"ה ותומי את אשר אחון (שם פסוק יט), כלומר כל מה שאני עושה עמכם מתנת חנם אני נותן להם, אמר לו משה צאונה מדה שאמרת לי המנהג ותן לי צמתנת חנם שאעבור את הירדן.

פירוש הרא"ש

ג [כג] ואתחנן אל ה'. שמונה שמות נקראת התפילה, ואלו הן. תפלה, תחינה, צעקה, שועה, נפילה, פגיעה, רנה, שיחה. ובכולם לא התפלל משה אלא בתחנון. למה, לפי שבשעה שאמר הודיעני נא את דרכיך (שמות לג יג) באיזה מדה אתה מתנהג עם עולמך, ואמר לו הקב"ה וחנותי את אשר אחון (שם פסוק יט), כלומר כל מה שאני עושה עם הבריות מתנת חנם אני נותן, אמר לפניו באותה מדה תתנהג עמי ותן לי מתנת חנם לעבור

פירוש החזקוני

ג (כג) ואתחנן. ואתמלא תחנונים, וכן בהתחננו אלינו (בראשית מא כא), בהתמלאר תחנונים אלינו. ולפירוש רש"י שפירשו לשון חנם, נראה שהנו"ן אחרונה במקום מ"ם:

גירסת הגר"א

חטאתי והרע בעיניך עשיתי. שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ודוד מלך ישראל והיו יכולים לתלות את העבירות [ג"א שכרם] במעשיהם הטובים ולא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם. זה הדבר ק"ו ומה אלו שיכולים לתלות את העבירה במעשיה הטובי ולא ביקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם מי שאינו אחד מאלף אלפי אלפי אלפים ורבי רבבות מתלמידיהם עאכ"ו שלא יבקש מלפני המקום שיתן לו אלא חנם. ד"א ואתחנן אל ה'. י לשונות נקראת תפלה. זעקה. שועה. נאקה. צרה. רנה. ופגיעה. נפול. ופלול. עתירה. עמידה. חילול. חנון. זעקה במצרים שנא' (שמות ז) ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו. שועה מנין שנאמר (סס) ותעל שועתם. נאקה מנין (סס) וישמע אלהים את נאקתם. צרה מנין בצר לי אקרא ה'. רנה מנין שני' (ירמיה ז) ואתה אל תשא בעדם רנה. פגיעה מנין (סס) אל תפגעי בי. נפול מנין שני' (דברים ט) ואתנפל לפני ה' כראשונה. פלול מנין (סס) ואתפלל אל ה'. עתירה מנין יצחק שנא' ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו. עמידה מנין ויעמד פנחס ויפלל. חילול מנין (שמות לז) ויחל משה. חנון מנין ואתחנן אל ה': בעת ההיא לאמר. משל לבני מדינה שמבקשים מאת המלך שיעשה מהם קלניא פעם אחת היו לו ב' אויבים ונפלו לפניו אמרו הרי שעה (שבקשנו) [שבקשנו] מלפני המלך שיעשה מדינתנו קלניא. כך משה מבקש מלפני הקב"ה שיכנס לארץ כיון שראה שנפלו סיחון ועוג לפניו אמר הרי שעה שאבקש שאכנס לארץ לכך נאמר בעת ההיא: לפני המקום הודיעני אם אתה עושה לי או אין אתה עושה לי. כיצא בו ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה שאין

ד"א
שפ"א

שאיין

שאיין
שאיין

עמק הנצי"ב

היאר וליטרה, אלא מה שלא סייעת אותי כמדתי שהקב"ה לא יעזבני בידו, ע"ז חמינה שכוף כי היכי דלא לימרו כו'. ולקח רבא זכ הדרוש היקר, מדכתיב לך לדרך חטאתי וכו' שגגה, והרע בעיניך עשיתי וכו' מזיד. אלא שכיון לזה, שלכי המיוחד היודע חטאותיו כל לב, והוא צ"ה ידע שהקב"ה עזבו ביד היאר והיאר חסדי. אבל צעני ה' המשועטות בכל הארץ, הכוונה על המשגיחים שאינם יודעים כ"ז עשיתי רע. וזכו שכיון הספרי, כי לא עשה דוד צעני ה' רק חטאה, ומכ"מ הענישו כעל הזדון מחמת שלא יבא הצרות אומרים כו': והיו יכולים לתלות את העבירות כו'. פ"י שלא יענשו עליהם. אבל קשה שאין מלוא מכבה עבירה. וזילקוט גרים לתלות את שכרם: י"ג לשונות כו'. כל"ל, דוק ותשכח. אבל צרבה לא חשיב אלא י' לשונות, ולא מנה עתירה עמידה חילול: נאקה ביצור רנה. כל"ל, וכן הוא צרבה: היו לו ב' אויבים ונפלו כו'. פ"י וכו' עת רלון ושמחה לפניו: לאמר, זה א' כו' ויצעק משה אל ה' מה אעשה לעם הזה כו'. כל"ל. והנה בספרי צעלותך ופי' פנחס לא חשיב אלא ד', ולא חשיב באי דוילעק

רשות. ונראה דנצי"ב רחיה שהחטא של דוד ה"י כמו שגגה, ונקרא חטא בגי' מקומות הללו. והטעם צ"ה הוא כדאיתא בסנהדרין ד' ק"ז לעולם אל יצא אדם עלמו לודי נסיון כו'. ולכאורכי קשה דאיתא במס' ע"ז ד' י"ז ה' ויכוח בין אמוראי וחד אמר נלך מלך הזנות ונכפי ליצריהו. אבל הענין, דודאי כל אדם הבא ליטרה מסייעין אותו מן השמים, אבל אם אין הקב"ה עוזרו אין יכול לו כידוע, וזה אסור לאדם לומר דהוא בעלמו יתגבר על היאר זולתי סיוע מה', וזכ נכשל דוד דהי' בועט על שלבו חלל בקרבנו, כאשר כן ה"י האמת כדאיתא בע"ז ד' ד' לא ה"י דוד כו'. וכאשר נסכו ה' צ"ה ולא סייעו ונכשל, הנה אין לך חונם גדול מחונם היאר בלא עזר ה', וכדאי' במס' כתובות ד' יצרי' חסדי. ולכן לא חשיב אלא לחטא. וזכו דלמרינן בסנהדרין שם, דרש רבא מ"ד לך לדרך חטאתי כו' אמר דוד כו', והדבר בפשוטו תמוה דדוד יתנולל בכמו אלה. אבל הכוונה, דכך אמר דוד דאין החטא שלי כשאר רשעים שעושים מלך רשעותם שאין רואים לכפות היאר, והבא ליטמה פותחין לו חילול ל', אלא הייתי רואה לכפות

3A

ל"א
מ"א
כ"א
ל"א
מ"א
כ"א

ג/כג-כד כג-כד וְאֶתְחַנֵּן אֶל־יְהוָה בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר: אֲדַבְּרֵי
יְהוָה אִתָּה הַחֲלוֹת לְהִרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־

בעל הטורים

ג (כג) וְאֶתְחַנֵּן. לְעֵיל כְּתִיב "לֹא תִירָאוּם", חֲזַקְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל, אוֹלֵי יִרְחֵם עָלַי:

□ וְאֶתְחַנֵּן. בְּגִימְטְרִיא "שִׁירָה", שְׁאָמַר לְפָנָיו שִׁירָה כְּדֵי שִׁישְׁמַע תְּפִלָּתוֹ:

□ סִמֵּךְ "ה' אֱלֹהֵיכֶם" לְ"וְאֶתְחַנֵּן". לֹמַר "שׁוֹיֵתִי ה' לְנִגְדֵי תְּמִיד":

(כד) הַחֲלוֹת. ב' בְּמִסֹּרֶת – "אִתָּה הַחֲלוֹת"; "אֲשֶׁר הַחֲלוֹת לְנֹפֵל לְפָנָיו". "אִתָּה הַחֲלוֹת לְהִרְאוֹת" בְּמֵה שְׁכַבְשֶׁת לְפָנֵי סִיחוּן נְעוּג. וְהוּא "הַחֲלוֹת לְהִרְאוֹת", בְּמֵה שֶׁ"הַחֲלוֹת לְנֹפֵל לְפָנָיו":

□ "תְּחַנּוּנִים יְדַבֵּר רֶשֶׁ, וְעֵשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת", רְמוּז "מִשְׁה". וּמִתְחִיל הַפְּסוּק בְּת' וּמְסִימָה בְּת', לְפִי שְׁלֹא זָכָה לְכָנֶס בְּאֶרֶץ, שֶׁהִיא ת' פְּרָסָה עַל ת' פְּרָסָה. לְכֹן שְׁנֵי רִישׁוֹן שֶׁל "יְדַבֵּר" וְעֵשִׂיר" שֶׁבִּין אוֹתוֹת שֶׁל מִשְׁה עוֹלָה ת' – שֶׁהַתְּפִלָּל לְכָנֶס לְאֶרֶץ שֶׁהִיא ת' פְּרָסָה:

BAAL HATURIM ELUCIDATED

III.

23. וְאֶתְחַנֵּן — I PRAYED.¹ Written [in the verse just] before [this one] is [Moses' exhortation to Israel], לֹא תִירָאוּם, *You shall not fear them* (3:22). [Moses thought], "I encouraged Israel. Perhaps He will have mercy upon me."²

□ וְאֶתְחַנֵּן — I PRAYED. The *gematria* of this word is equal to that of שִׁירָה, *song*. Moses recited songs [of praise] before God, so that He would accept his prayer.³

□ The phrase ה' אֱלֹהֵיכֶם, *HASHEM, your God* (3:22 above), is juxtaposed with וְאֶתְחַנֵּן, *I prayed*, to indicate [that Moses meant], שׁוֹיֵתִי ה' לְנִגְדֵי תְּמִיד, *I have set HASHEM in front of me always* (*Psalms* 16:8).⁴

1. Moses' statement, "I prayed to HASHEM at that time," is an indication that Moses picked that particular time for it was an auspicious moment for prayer. The Baal HaTurim explains why Moses thought so.

2. The Baal HaTurim's intent is unclear. Various approaches have been suggested to explain the comment. According to *Airos Addar*, Moses thought, "Perhaps in the merit of the masses, within whose hearts I have implanted the concept of fearing nobody and nothing except for God Himself — perhaps, in their merit — God will accept my entreaties."

Alternatively: The wording of the last two verses of the previous *sidra* requires explanation. Moses said, "I commanded Joshua at that time, saying, עֵינֶיךָ הִרְאוֹת, *your (singular) eyes that have seen* ... אֲשֶׁר אִתָּה עָבַר שָׁמָּה ... *there where you (singular) are crossing over*, לֹא תִירָאוּם, *you (plural) shall not fear them*, כִּי ... *for* ... *it is He Who shall wage war for you (plural)*" (3:21-

22). Why did Moses shift from second person singular to second person plural, especially when he seemingly addressed both verses to Joshua? The Baal HaTurim explains that after speaking the first verse to Joshua, Moses turned to the entire nation and encouraged them to be staunch in their faith in God, "For HASHEM, your God, it is He Who shall wage war for you. And then, וְאֶתְחַנֵּן, *I shall have prayed to HASHEM*, to allow me to enter the Land of Canaan; perhaps He will have mercy upon me in the merit of my prayers on your behalf" (*Yad Aharon*).

3. The Baal HaTurim's comment may be understood in accordance with a parallel comment in *Paaneach Raza*: The *gematria* of וְאֶתְחַנֵּן (515) is equal to that of תְּפִלָּה, *prayer*, and to that of שִׁירָה, *song*, for prayer requires sweet-sounding melody.

4. Elsewhere, with regard to the laws of prayer [i.e., *Shemoneh Esrei*], the Baal HaTurim writes: A *baraisa* states: One who prays must direct his heart, as it is stated (*Psalms* 10:17), *Direct their*

(4)

צִיּוּתָנָא - צְלִי

Crack, slit	צִיּוּתָנָא (שם) ע': צוצלתא
Tear (in a garment)	צִיּוּתָא (פס' מ רע"א, ע"א) סָדֵק
Eye socket, slit where eye rests	צִיּוּתָא (מני לו ב) קָרַע (בבגד)
Their crack	צִיּוּתָא (נדה כג א) קָרִיץ (של העין)
Skin, hide	צִיּוּתָא (ע"ז סה ב) תְּרִיצָם
Four (zuz) for a large skin (hide), four (zuz) for a small skin (hide)	צִיּוּתָא (פס' קיב ב, נדר' נה ב, סני' כ א) עוֹר
They prayed	צִיּוּתָא אַרְבְּעֵי לְצִיּוּתָא (ב"ב ה א) אַרְבְּעָה (זוחים) לעור גדול אַרְבְּעָה (זוחים) לעור קטן ³⁹
Prayer	צִיּוּתָא (בר' ל ב) הַתְּפִלָּה
(To) pray, prayer	צִיּוּתָא (תע' יב א) תְּפִלָּה
To pray	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
Ricinus tree	צִיּוּתָא (בר' ל ב) הַתְּפִלָּה
To draw	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
Eel	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
Prayer	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
Mussaf prayer	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
His prayer	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
Your (m., s.) prayer	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
To hack	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
They hacked (wood)	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
Pain in half of head, migraine pains	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
He prayed	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה
I prayed	צִיּוּתָא (שבת פט ב, סוכה מא ב) (ל) הַתְּפִלָּה, תְּפִלָּה

(40) וז"ל הערוך: פ"י בתשובות אילן סרק יש במקומינו ועושה גרעינין ועושים מהן שמן ומין סממנין, וכל מי שיש בו צנה הרבה שותה משמנו, ושמו בל' ערבי אלכרוע ושמו קורין דהן כרוע.
 (41) השה יוצלחו הירדני' (ש"יב יט יח).
 (42) עי' ד': צילחתא, מי' צליחתא.
 (43) עי' וי' לצלחתא, אי"פ: לצילחתא, ד': לצליחתא.
 (44) עי' פ"י צערא דנקיט בחד גיסא דרישיה ושמו בליע (צ"ל: בלייס): צלחתא. פ"א מי שיש לו כאב באמצע

I listen to (someone)	צִיּוּתָנָא אָנִי שׁוֹמֵעַ לְ- צִיּוּתָת (סני' ח רע"א ³² ועוד) אָתָּה שׁוֹמֵעַ לְ-, תְּשַׁמַּע לְ-
You obey..., you will obey...	צִיּוּתָת (מ"ק כו ב) תְּשַׁמְעֵי לְ-
You obey...	צִיּוּתָת (שבת סו ב) צְלוּל
Limpid, lucid, clear (m., s.)	צִיּוּתָת (עירו' סד א, כ"מ מ ב) צְלוּלָה
Limpid, lucid, clear (f., s.)	צִיּוּתָת (עירו' סד א, כ"מ מ ב) צְלוּלָה
Lucidity, clarity of mind	צִיּוּתָת (הדעת)
Cf.	צִיּוּתָת (שבת צ א) ר' צלחתא
Limpid, lucid, clear (m., p.)	צִיּוּתָת (חול' נה ב) צְלוּלִים
Small palm trees (ע')	צִיּוּתָת (שבת פ סע"ב, סני' ק א) ע': צוצלתא
Coin taken out of circulation and used for putting on callus (tzizis)	צִיּוּתָת (כ"ב סט ב) דְּקָלִים קְטָנִים (ע')
Residue of fruit remaining around the pit	צִיּוּתָת (כתו' צג ב) צִיּוּתָת ³⁶
Straw mats	צִיּוּתָת (חול' נ ב ב) צְפָה ³⁷
Straw mat	צִיּוּתָת (בר' כה א ועוד) מְחַצְלוֹת
Myrtle mat	צִיּוּתָת (גט' סח א) מ': ציפתא
	צִיּוּתָת מְחַצְלוֹת
	צִיּוּתָת דְּאֵסָא (קיד' יב ב) מְחַצְלוֹת שֶׁל הָרֶס
	צִיּוּתָת (חול' פד ב) ר' ב: צויין
	צִיּוּתָת (בר' מב א) צלילים של ברכת המוציא
	Vocal imitations of sound associated with the reciting of the <i>HaMotzei berachah</i>
	צִיּוּתָת (מני מב א) צלילים של ברכת ציצית
	Vocal imitations of sound associated with the reciting of the <i>berachah on tzitzis</i>
	Cf. צִיּוּתָת ³⁸ (כ"ב סט ב) ר' צינין
	צִיּוּתָא (כ"ב עה א) ע': צוצלא

(32) כ"י ועוד, ד"ח: צייתא.
 (33) רש"י: דצייל - שהולך ונעשה צלול כל שעה.
 (34) עי' ועוד, ד': ציצין.
 (35) מ, ד': צוניתא.
 (36) מקום קשה בכף הרגל.
 (37) שירי פרי הנשאר על הגרעין.
 (38) עי' ר' הני' צינין, הי ורייף דייק לוי, אי"פ: וציצין וצינין.
 (39) לפי פ"י הערוך (עי' צלא) צ"ל: לְצִיּוּתָא, לְצִיּוּתָא - מעבד עורות עשיר, מעבד עורות עני.

Cf. **בעט**⁸⁶ (מג' טו א) ר' בטש
 Cf. **בעטא**⁸⁷ (בד' סא א) ר' בטשא
בעי שואל, מבקש, רוצה, דורש (מל' דרישה), צריך
 He asks, wants, demands, needs
דבעי מיניה (עירו' כ א) מ': דבעאי
 Cf. **בעי** (חול' לג א) ר' בעאי
בעי (בי"מ סו רע"א) מ' שמ"ק: בעאי
בעי⁸⁸ ר' פלוני שואל ר' פלוני
 Rabbi so-and-so asked
בעי (ב"ק נט ב ועוד) שאל
 Ask (imp.)
בעי מינה (ב"מ יח ב) ישאלך
 He will ask you
בעי לה מינה (יב' סא ב) ישאלך אותה (=את ההלכה)
 He will ask you about it (the law)
 I asked
בעי (שבת לה א⁸⁹ ועוד) שאלתי
בעי רחמי (בר' י א) מבקש רחמים
 Ask for compassion, pray (imp.)
בעי רחמי (תמיו כד ב) בקש רחמים
 Ask for compassion (imp.)
 Qnoitseu **בעיא שאלה**
בתר דבעיא תדר פשטה (למשל מג' ג ב)
 After he has posed **אתר ששאלה תדר ופשטה**
 (the question) he resolved it (himself)
בעיא מבקשת, רוצה, דורשת, צריכה
 She asks, wants, demands, needs
בעיא ליה (ב"ק פו א) כ"ו: דמיבעיא ליה
ובעיא (עירו' פ א) מ' וד"ש: ובעי
בעיא (סני' קד א) מ': בעיי
בעיא רחמי (תע' כג ב) מבקשת רחמים
 She implored for mercy
בעיוה (עירו' נד ב) בקשוהו (=הזמינוהו)
 They called him away
בעיטנא (סני' צא א) אני בועט, אבעט
 I shall kick, I kick

Pleasant, sweet **בסימא נעימה, מתוקה**
 Jug, pitcher **בסת[ו]קא**⁸³ (חול' מט ב) כד
 Mattresses, cushions, carpets **ביסתרקוי** (מל"ס) מצעות
 He asked **בעא שאל, בקש**
בעא⁸⁴ ר' פלוני שאל ר' פלוני
בעא⁸⁵ רחמי בקש רחמים (=התפלל)
 He asked for compassion, he prayed
בעא (נדה נג ב) מ': בעאי
בעאי בקשתי, רציתי, שאלתי
 I asked, I wanted
בעבועי דקמא (בכ"ו כא ב) אבעבועות של דם
 Bubbles of blood
בעו שאלו, בקשו; שאלו, בקשו
 They asked, asked, they wanted, ask, ask for (imp., p.)
בעו שואלים, מבקשים, תפצים, דורשים, צריכים
 They ask, want, demand, need
בעו (פס' לו סע"ב) כ"ו: בעי
 Cf. **מבעיא בעו** (מג' כ ב) ר' [מיבעיא] בעי
בעו במערבא (שבת פה ב ועוד) שאלו בארץ ישראל
 They asked in the Holy Land
בעו רחמי (סני' סד א ועוד) בקשו רחמים
 They implored for mercy
בעו רחמי (מג' ל ב) מבקשים רחמים
 They implore for mercy
בעוטי (ע"ו ג ב) (ל) בעט
 (To) kick
לבעוטי (ב"ק כד ב, לא ב) לבעט
 To kick
בעון רחמי (תע' כה א) מ': בעא רחמי
זמן ביעורא (פס' ו ב) זמן ביעור (חמץ)
 The time of elimination (of chametz)
זמן ביעורא (סני' יא ב) זמן בעור (מעשרות)
 The time of final dispensation and removal (of ma'aseros)
 Burning torches **בעורין דאשא** (בי"מ פה ב) לפידי אש
 To frighten **בעותי** (כתו' קו רע"א, חול' נג ב) (ל)הבעית
 To frighten **לבעותי** (קירו' עו ב) להבעית

88 כשלא נזכר שם הנשאל. הבדל בולט בין "בעאי ל"בעי" בחולין ע סע"א.
 89 שבת לה רע"א, עירו' כ א, סב ב 2, צג סע"ב (פ"ב), יבי סד סע"ב, סוטה מו א. בכלום – מ': בעאי. בחגי' יט סע"א – מי מ' ב (ורשייז): בעו, בשבת קמ סע"א – פ"א ל"י מ'.

83 מי ר' ג ורשיי, ע': בוסתקא.
 84 כשנזכר שם הנשאל, ועי' "בעי".
 85 בכמה מקומות נדפס בד"ח: בעי.
 86 אהיית עיי' ילי כ"י מ' ב גל': בטש.
 87 ערוך (ע' נכת): בטשא, ב"י ופי: בטשה, אהיית לי.

רוֹמְחִיָּה – רַחֲמַנ(ו)וֹתִיָּה

His lips stir, vibrate	מְרַחֲשׁוֹת (=מתנועעות) שְׁפָתַי
An ewe	רַחֲלָא ⁷⁸ (כתי' סג א) רַחַל
He had pity	רַחֲמִים (בכור' כד א) רַחַם
He loves	רַחֲבִים אוֹהֵב
They had pity	רַחֲמֵמוּ (ב"ק צא א ⁷⁴ , קטו א) רַחֲמוּ
I love	רַחֲמֵנָא (נז' יג א-ב, סני' פט ב) אֲנִי אוֹהֵב
Our love	רַחֲמֵנוּ (סני' ו א) אֶהְבֵּתְנוּ
I trusted, I depended	רַחֲמֵנָא (שם) בְּטוֹחֵנִי, בְּטַחְתִּי
At a distance of	בְּרַחֲקֵי ⁷⁵ (גט' נז א) בְּרַחֲוֹק
Far	רַחֲוִיק (מני' מב א) רַחֲוֹק
Far away, remote (f.)	רַחֲוִיקָא, רַחֲוִיקָה, הַרְחֹק
Distant (are not related)	רַחֲוִיקִי (מכות ו א) רַחֲוִיקִים
Faraway, distant	רַחֲוִיקָא (כתי' סז סע"ב – מ' ואה"ת) רַחֲוִיקָה
She likes	רַחֲמָא (יב' צג ב, קיח ב) אוֹהֵבֶת
They like	רַחֲמוּ (כתי' קה ב, ג, קיד' ג א) אוֹהֵבִים (ב)
Compassion, mercy, pity	רַחֲמֵי רַחֲמִים
His lover	רַחֲמֵנִיהָ (גט' נה ב, ע"ד ד א) אוֹהֵבוֹ
Their mercy, compassion	רַחֲמֵיהוֹן (ע"ז ה א) רַחֲמֵיהֶם
They like	רַחֲמוּ (כתי' קה ב) אוֹהֵבִים (ב)
Mercy	רַחֲמוּ (תע"ח כ – מרנ"י) רַחֲמִים
	רַחֲמָנָא הַרְחֵמֵן (כינאי להקב"ה)
The Holy One Blessed Be He	
The Torah stated	אָמַר רַחֲמָנָא אֶמְרָה הַתּוֹרָה
The Torah wrote	כָּתַב רַחֲמָנָא כְּתָבָה הַתּוֹרָה
	רַמָּא ⁷⁷ רַחֲמָנָא (ב"מ ג סע"א) הִטִּיל הַכְּתוּב
The (Biblical) verse imposed	
May the	רַחֲמָנָא לִיבְצֹלוֹ/נִיבְצֹלוֹ הַרְחֵמֵן נִצִּילֵנוּ
Merciful One (HaKadosh Baruch Hu) save us	
His love	רַחֲמַנ(ו)וֹתִיָּה ⁷⁸ (ב"ב טז א) אֶהְבֵּתוּ

His lance	רוֹמְחִיָּה רַחֲמוֹ
	רוֹמְחֵי עֵלְמָא (סוטה מח ב) מ': רוֹם עֵלְמָא
Romans (f. p.)	רוֹמְיָתָא (ב"ב פג ב) רוֹמִיּוֹת
Roman (f.)	רוֹמָא (שבת ק"ב ב) רוֹמִית (ת)
Pomegranate	רוֹמָנָא (כרי' נו א ועוד) רַמּוֹן
	רוֹמְנֵי (כרי' מא ב ⁶⁴ , כתי' סא ב ⁶⁵ , ב"מ כב א ⁶⁶ , ב"ב כ ב ⁶⁴)
Pomegranates	רַמּוֹנִים
	רוֹמְנֵי דְאִפִּי (ע"ז ל ב) רַחֲמֵי, פ"א: רַמּוֹנֵי הַפְּנִים
Temple, cheekbone	(שמתחת לעינים)
Cf.	רוֹמְנֵי (יב' עט סע"א ⁶⁸ , ב"ב ככ א ⁶⁹) ר' רוֹזְגֵר
Commander-in-chief	רוֹמְלָא ⁷⁰ (שכר' ו ב ⁷¹) שַׂרְצָבָא
Saliva	רוֹקָא רֶק
His saliva	רוֹקָה (ב"ב קכו ב) רֶקוֹ
	רוֹקָא (שבת נט ב) ע': ארוֹקָא
	רוֹשְׁתָא (גט' סט ב) פְּתוֹתְנִיּוֹת (רש"י), שְׁחוֹרִים (?)
Illness of the bottom part of the body (hemorrhoids?)	רוֹשְׁתָא (פס' קי רע"א, גט' כ סע"א) תְּקִיקָה
Carving, engraving	
Secret, mystery	רוֹא (תע"ח כ – מרנ"י) סוֹד, רְז
	רוֹהֵי (שבת קנו א) סוֹדוֹתֵיהוֹן, רְזוֹ
His secrets, his mysteries	
With force	רוֹא (תע"ג ב ועוד) בְּכַחַ
	גְזֵי רוֹא (ב"מ פה, ב, סני' לא א) גְלַה סוֹדוֹת
He disclosed secrets, mysteries	
(To) have pity	רוֹחֲמוּ (גט' יב א, בכור' כד א) (ל)רַחַם
To have pity on it	רוֹחֲמוּ ⁷² (בכור' כד א) לְרַחֲמִים
To move it (f.), her away	רוֹחֲקָה לְהַרְחִיקָהּ
To move it (m.) away	רוֹחֲקִי (ב"ב יח ב) (ל)הַרְחִיק
	רוֹחֲקֵי רַחֲמָה (וב' קיג א) הַרְחַק הַרְחִיקָהּ
He moved it (f.) far away	
רוֹחֲשֵׁי מְרַחֲשֵׁן שְׁפוֹתֵיהָ (מני' כו ב, סני' צ ב) רַחֲוֹשׁ	

72) כך גם מ', ואולי צ"ל: לרחמו.
 73) מי ואה"ת לוי "רחילא בתר רחילא אזלא".
 74) כ"י, ד': דרחמי.
 75) מ', ד': ברחוק, אה"ת: מרחוק, אבל עיי' מכות יא א:
 ברחוק תלתא (אה"ת: שלשה) פרסי (מ', ד': פרסה).
 76) מי אה"ת, ד': מרחמין.
 77) כל כ"י, ד': רמא.
 78) אה"ת וא"פ, מ': רחמוהי, ה': רחמתי.

64) מ', ד': רמוני.
 65) מי ואה"ת, ד': רימני.
 66) כ"י, ד': רימוני.
 67) השהו "כפלת הרמון רקתך" (שיר השירים ד ג).
 68) ד': דוגור, מ': וזגרי (האות הראשונה מטושטשת).
 69) צ"ל: רוזגר, כנוסי עי' (ע"ש) ועיי' ד"ס אות ת'.
 70) מלשון רומית (לפי ר"ב), ובעל עה"ש גוזרו מלשון פרסית (=רואה פני המלך).
 71) ובשאר המקומות: פרוק רופילא.

